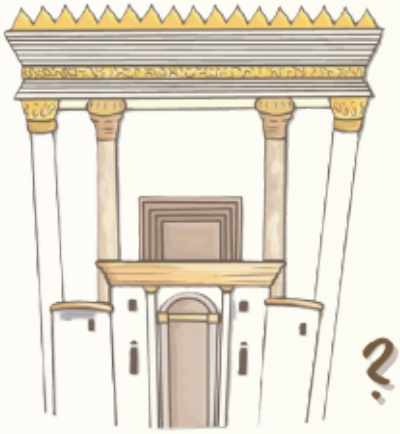

מי ב"א?

מדינה יהודית בדרך אמת

מאמר מאת ר' עודד כי-טוב

אלול חי וברית שמחה

והיה כי תבוא

(העתק מאמר משנת התשע"ו)

בפרשת כי תבוא, הששית בשבע-של-נחמה, בולט ומובהק הקשר לספירה הששית, ספירת ה**יסוד**, "אות ברית קדש", שכן רובה ככולה עוסקת ב"דברי הברית" שנכרתה בערבות מואב, לקראת ה**ביאה** (-גם לשון זיווג!) **אל הארץ** אשר בה פותחת הפרשה.
אף-על-פי שמספר הקללות רב ועצום, **צח** קללות שכל אחת ואחת מהן יורה כ**חץ** ונוקבת חדרי בטן, ניתן להרגיש בפרשה רוח כללית של שמחה (כדלהלן), וברוח תקופת השנה שאנו מצויים בה, בעיצומו של חדש אלול ולפני בוא יום הדין הגדול והנורא, נכון להזכיר כאן את המקובל מפי מורנו הבעש"ט זי"ע, שנשמתו-שלו ירדה לעולם ביום **ח"י אלול** (שחל תמיד בסמוך לפרשת כי תבוא), בכדי לחַיות ולשמח את עבודת חודש אלול, ולהעלותה מן הדכאון והעצבות הרובצים-לפתחה.
וקודם-כל נציין את המלה בה פותחת הפרשה – "אין **והיה** אלא לשון שמחה" (ויקרא רבה יא,ז), כלומר מה שהיה היה, וכעת מתהפך (ב-ו' ההיפוך) הכל לטובה, שנות המדבר (והגלות) מאחורינו, וכעת פנֵינו אל העתיד, אל הארץ הטובה והרחבה, ומדובר במצוות הבאת ביכורים הנוהגת כדברי חכמים "בזמן שמחה", ומסיימת: "ושמחת בכל הטוב".
ובהמשך – "את ה' האמרת היום להיות לך לאלקים... וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה". פסוק הברית-ההדדית הזו, וכתרגום חז"ל "אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, אף אני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם", הוא אחד מן הפסוקים הכתובים ב"תפילין דמרי עלמא" המכוונות כנגד התפילין שלנו, כמו-גם הפסוק הסמוך "ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה, לתהלה ולשם ולתפארת ולהיותך עם קדוש לה' אלקיך".
והלאה בפרשה – "**והיה** בעברכם את הירדן תקימו את האבנים... בהר עיבל (שם עומדים ששה שבטים "על **הקללה**"!)... ובנית שם... מזבח אבנים... וזבחת **שלמים** ואכלת שם **ושמחת** לפני ה' אלקיך" (והרי שגם הקללה "**משתלמת**" ו"משתמחת"!).

וכעת לקללות עצמן –

נקדים סיפור המסופר על "אדמו"ר האמצעי", ר' דוב-בער בן אדמו"ר הזקן בעל התניא (שלפי המסורת נולד גם הוא ביום ח"י אלול): בתוך שנה ראשונה למות אביו, כששמע ר' דובער את הקללות מפי הקורא בתורה, איבד את הכרתו, ובקושי-רב החזירוהו לחיים. כששאלוהו: כלום זו-לך הפעם הראשונה שאתה שומע את הקללות? ענה: הן! כשאבא היה קורא את הקללות, אני לא שמעתי אלא ברכות!

ונוכל להסביר או להמחיש זאת היטב באמצעות הפסוק שבמרכז הקללות (כח,מז): תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל". ניתן לפרש זאת כפנייה אל הצדיק (שישנו כניצוץ בכל אחד ואחד מ"עמך כולם צדיקים"): עבדת את ה', אך לא בשמחה ובחַיוּת הנדרשת! תכלית הקללות היא אם-כן "לשַמֵּח" את עבודת-המצוות, ומיניה-וביה פועלת הקללה את פעולתה ומכניסה מתח של חיות בעבודה! ואולם ניתן לפרשו כפניה אל הרשע (שעלול גם הוא להמצא בקרב לבו של כל אדם): לא עבדת את ה' – ועוד שמחת בכך!! ביחס לזה פועלות הקללות שמחה-לאידו של הפושע, ואדם רגיש המוצא בעצמו שמץ-רשע, עלולה נפשו לצאת לשמע-אוזן! [וכמובן ישנו גם פירוש ממוצע השוה לכל נפש (שהוא כנראה פשוטו של מקרא): תחת אשר לא עבדת את ה' **כשהיית** בשמחה ובטוב לבב – "ועבדת את אויביך ... ב(מצב של)רעב ובצמא ובעירום ובחוסר כל", ועל דרך האמור בפרקי אבות: "כל המבטל את התורה מעושר, סופו לבטלה מעוני"].

ועוד: "גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת יעלם ה' עליך עד השמדך" (כח,סא). **כל חלי** עולה **צח**, ומהו "אשר לא כתוב"? – אלו שני ה"כוללים" (**כל** חלי ו**כל** מכה) המשלימים למאה, שאינם כתובים כי **אינם יכולים להיות כתובים**, כי **מאה ברכות** הן, אבל הקללות אינן מגיעות לשרש, לגרעין, ואינן תופסות אלא בענפים (זX7 המתפצלות כל אחת לשתים ב**משנה**-תורה). משום כך דרשו בזוהר חדש את **יעלם** הכתוב כאן לטיבותא, בלשון העלמה, שיהיו כבושים ומכוסים **עד** השמדך – ולא עד בכלל, שכבר נשבע לנו הקב"ה "כאשר השמים... והארץ... כן יעמוד זרעכם ושמכם". [ומכל מקום לא יצא הכתוב מידי פשוטו, שגם הבלתי-כתוב-לקללה עלול להופיע באורח לגמרי לא-נעים, ועל דרך שסיפרו חכמים בגיטין פרק הניזקין שהיו גדולי הרומיים קושרים בחורי ישראל אל מטותיהם, כדי שיולידו נשותיהם בריות נאות כיוצא בהם, ואמר לו בחור אחד לחברו: כגון-זה היכן כתוב בקללה? אמר לו: גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב. אם אין זו אלא אמירה צינית בעלמא (על-דרך המורגל בפי ההמון "מכה שלא כתובה בתורה"), נוכל להטעימה כך: גם כגון-זה שמתוך ההקשר ניכר היטב שהאויבים עצמם מודים שאין זרע-ברוך כמונו ורצונם להדמות אלינו, בא-בנו לביטוי באופן של קללה! ובעצם כך עולה גם מן הקללה האחרונה "והתמכרתם שם לאויביך לעבדים ולשפחות ואין קונה" (סח), שממילא ומיניה וביה מתברר מתוך הקללה ש"אין יהודי עבד" כדרך שסיפרו במדרש איכה על שַבָּאים שראו חכמתם של השבויים ושחררום].

האריכות מרככת

ועצם הדבר שנכפל כאן מספר הקללות לגבי הברית שבתורת כהנים (צ"ח מול מ"ט), אינו אלא ריכוך עצמת הקללות (וכדרך שפירשו חז"ל לטיבותא "שמיך נחושת והארץ ברזל" הכתוב כאן, למול "שמיכם כברזל וארצכם כנחושה" האמור בתורת כהנים – ראה רש"י), כי "קללות שבמשנה-תורה משה מפי עצמו אמרן" בלשון מדבר-בעדו וכחָכם הדורש בתורה שבעל פה (הקרויה "כפלים לתושיה"), וממתיק לבני אדם את קול אלקים היוצא באש מהר-סיני, באופן שיוכלו לעמוד בו ולא תפרח נפשם, וכענין שכתוב "קרב אתה ושמע... ואַת (בלשון נקבה, כמדת תורה שבעל-פה!) תדבר אלינו... ואל ידבר עמנו אלקים פן נמות".

ונודעים דברי הרמב"ן שקללות שבחורב נתקיימו בארץ, בימי בית ראשון ובחורבנו מחמת עבודה זרה, ולא הובטחה בסופם אלא פקידה בעלמא, ואילו אלו שבכאן כלפי חורבן שני והגלות האחרונה שאין לה קצבה, ובסופה גאולת עולם. גם זאת ידוע כי בעקבות חורבן ראשון בטלה קדושה ראשונה לגמרי (ופסקה שכינה ונבואה ונחתמו כתבי הקדש), ואילו קדושה שניה לא בטלה (כמדת תורה שבעל פה), ו"גם כי יתנו (=יִשְׁנוּ משניות) בגוים עתה אקבצם" – על ידי בירור-מתקן הנמשך והולך עד שישיב ה' שבותנו וירחמנו.

כך שניתן לומר שברית סיני כלוחות ראשונות, של צדיקים גמורים שמטרם החטא, שנשתברו, ואילו הברית הזו כלוחות שניות (שעליהן דברות-שניות הכתובות במשנה תורה) שנתקיימו, ברית שבסופה בירור ותיקון הקודם, בתשובה שלמה לגאולה שלימה.

ולענין תיקון היסוד, אות-ברית-קדש שפתחנו בו, ניתן לתאר את הברית הראשונה כמזהירה את הרַוָק הצדיק-כיוסף מפני פגם הברית ש"אין עליו תשובה", ואילו הברית הזו האחרונה, כמזהירה את החתן העומד להתחתן (ה"בא אל הארץ"-האשה) על שמירת הברית ופיתוחה וחיזוקה לאורך כל שנות נישואיו הארוכים וגידול המשפחה בזרע-ברך ה'.
ובעקבות הברית הזו שבסוף ארבעים שנה וקרוב לכניסה אל הארץ, אכן עמדו ישראל על דעת משה רבם, וככתוב "ולא נתן ה' לכם לב לדעת (לשון הפנמה וחיבור-של-נישואין) ועינים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה".

הברית הזאת למען תשכילו

ובסיום הפרשה: "ושמרתם את דברי הברית **הזאת** ועשיתם אותם, למען **תשכילו** את כל אשר תעשון". ניתן לדרוש "הזאת" להוציא הראשונה שאין-די-בה, כי כבר "ביטלתם נעשה" ועכשו "תקיימו נשמע" (שמיעה-בינה-תשובה כנודע), ועל דרך שאמרו חכמים (יומא כב,כ) "שאול (הצדיק-הטהור) באחת ועלתה לו (- בעוון עיקרי אחד נטרד מן המלוכה), דוד (המקים עולה של תשובה) בשתים ולא עלתה לו"; בשאול כתיב ובכל אשר יפנה ירשיע (- ינצח בצדקתו כי-רבה את אויביו הרשעים, עד שכשל גם הוא בעוונו), ובדוד כתיב "ויהי דוד לכל דרכיו **משכיל** וה' עמו", שהלכה כמותו בכל מקום, כי ה' מברר בתשובה שלמה-מאהבה וקבלת-הייסורין גם את מעשיו הנראים כפגם הברית, "זרעו לעולם יהיה" (תהלים פט,לז), "בריתי נאמנת לו" (שם שם כט) וכסאו יהיה נכון עד עולם. [**משכיל** עולה **יש לי כל** – דברי יעקב לעשו, המכוונים כלפי יוסף הצדיק שומר-הברית הנקרא כל בפסוק הספירות ("**כי כל** (בגי' **יסוד**) בשמים ובארץ"). ואולם בסופו של דבר תיקון-הברית השלם, הוא בכבישה ככל שיד אדם מגעת, לשם השפעה בקדושה, ברכה עד בלי די, ומכח יוסף זוכה לבסוף יהודה למלכות, מכח שאול זוכה דוד להשכיל, ומכח מאמץ משיח בן יוסף בכבישת היצר ומחיית עמלק, זוכה משיח בן דוד ומתקיים בו "חיים שאל ממך נתת לו, אורך ימים עולם ועד" (תהלים כא,ה, וראה סוכה נב,א)].

עד כאן משנת התשע"ו. ונסיים בכמה הערות עכשויות:

א – מעמד הברכה והקללה המתואר כאן באריכות ובפירוט, בא בקיצור עם תחילת סדר המצוות בראש פרשת ראה, השלישית לנחמה, שכנגד תפארת יעקב-עמוד-התורה. כידוע "יסוד סיומא דגופא" – יוסף הצדיק הוא "תולדות יעקב", היינו הכח המוליד של יעקב-גוף-המדות, והוא כונס ומרַכז את כל כוחות הגוף בכדי להשפיע אותם למלכות. לענייננו: מעמד הברכה והקללה על סיפה של ארץ ישראל, נועד להכריז עם הכניסה ולקראתה על הערבות ההדדית המחייבת את כל הבאים בברית, והמוקיעה-מקיאה ומנדה-מאררת בפרט את כל העושים בסתר, כאותם אחד-עשר המפורטים בכתוב, לבל ייענש הציבור בעוונם.
ואולם נראה בפשוטם של דברים, היינו מסדר הפרשה ומדברי חכמים, שברית הברכות והקללות מוסבת על התורה כולה, אשר בה פותח הכתוב "היום הזה ה' אלקיך מצוך לעשות את כל החוקים האלה", ובהמשך: "שמור את כל המצוה" (וראה רמב"ן), ו"היום הזה נהיית לעם... ושמעת... ועשית את מצוותיו ואת חוקיו" וגומר, ועל כך מוסבות הברכות והקללות שבסוף: והיה אם שמע תשמע בקול ה' אלקיך לשמור לעשות את כל מצוותיו" וגומר. ונמצא שהארורין שבאמצע אינם אלא דוגמאות פרטיות לדברים העלולים להעשות בסתר, אבל מדובר בברית כפולה ומכופלת על קבלת התורה וכל מצוותיה באלה ושבועה, כלשון חכמים במסכת סוטה (לז): ברוך וארור בכלל ובפרט (כלומר ברוך אשר יקים את כל דברי התורה וארור אשר לא יקים, וכן בכל הדוגמאות המפורטות שחלים באותה מדה על כל שאר המצוות), ללמוד וללמד לשמור ולעשות, וכן (היה, כנלמד מכאן) בסיני ובאהל מועד (כדברי ר' שמעון), נמצאו מ"ח בריתות על כל מצוה ומצוה (4*4*3) **על כל מצוה ומצוה** (כאשר כל אחת מוכפלת ב-603550, כמנין אישי ישראל, מחמת חובת הערבות ההדדית). נמצא שפרשתנו היא מקור ראשי לקבלת התורה – "תורת הארץ" תורה שבעל פה שאין לה סוף – בברית שלא תמוש. וכן נראה מפתיחת פרשת ראה ומפשטות הסיפור ביהושע (ח,ל-לה) שמדובר בכל התורה כולה.

את המעמד בפועל ביצע **יהושע** בן נון, "תוקפו של יוסף" (שגם חי כמוהו 110 שנים) בהר גרזים והר עיבל לפני שהחל במלחמותיו העיקריות (ראו יהושע ח,ל-לה), ואולם לדעת ר' שמעון אין כאן ברית נוספת על אלו של משה, אלא כעין תזכורת או שחזור פיזי, "בשטח", של ברית ערבות מואב, ואילו לדעת חכמים זו היא הברית השלישית, ובאהל מועד לא נכרתה ברית.
[ונעוץ סוף ספר יהושע בתחילתו, כי גם בסוף ימיו כרת יהושע ברית בשכם (כד,כה), וכפי שמשה רבו מתחיל בברית סיני הכתובה בתורת כהנים ומסיים בברית ערבות מואב, ואולם מעמד הברכה והקללה בגרזים ועיבל מצטרף אל הברית רק לקראת ובסמוך לכניסה לארץ, היינו בסוף ימי משה (בציווי) ותחילת ימי יהושע (בפועל)].

ב – לדברי הרמב"ן ז"ל, ברית תורת כהנים (וקללותיה) נתממשה בחורבן בית ראשון, ואילו ברית ערבות מואב (הבאה באריכות) נתממשה בבית שני ובחורבנו ובגלות הארוכה שבעקבותיו [ומצינו גם **ברית אמנה** גדולה ביסוד המעלה בראשית ימי הבית השני בספר נחמיה (ט-י)]. והן מקבילות לתורה שבכתב ותורה שבעל פה, כי כבר נחתם המקרא בראשית ימי הבית השני (וכן ספר דברים, "משנה תורה", הוא בחינת התושבע"פ-שבתורה-שבכתב). והראשונה שמפי הקב"ה עצמו קשה יותר כדברי רז"ל, כי בטלה קדושת הארץ ופסקה הנבואה בגין חטא עבודה זרה החמור מכל, ואילו קדושה שניה לא פסקה כי תורה שבעל-פה וחכמת החכמים מוסיפה והולכת גם אחר החורבן, וכן הקללות שמפי משה היינו בלשונו, נסבלות יותר, אם גם ארוכות יותר (ונמשכות לאורך זמן רב).
ויתכן לומר בעקבות כך, שגם בימינו ב"ביאה שלישית", עתידה להתחדש הברית שתתייחס ל"תורת משיח", אשר אז הקללות עצמן יתבררו לברכות בטוב הנראה ונגלה, ואפשר שענין זה רמוז בתורה בברית של פרשת **נצבים** (שכנגד שבוע המלכות בשבע-של-נחמה) שכל עניינה לייצב אותנו (חוץ ממי שפורש-מעיקרא מן הברית ואומר "שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך" ככתוב) לאחר שעברנו את כל מה שעברנו ושרדנו את הגלות הארוכה (ראו בדברי רש"י בשם ר' משה הדרשן), ובעקבות זאת הגאולה האמיתית והשלימה (הכתובה בפרשת נצבים) שאין אחריה גלות, ומקדש-בית-עולמים אשר לא ימוט.

וְהָיָה֮ כִּֽי־יָבֹ֣אוּ עָלֶ֒יךָ֒ כָּל־הַדְּבָרִ֣ים הָאֵ֗לֶּה הַבְּרָכָה֙ וְהַקְּלָלָ֔ה אֲשֶׁ֥ר נָתַ֖תִּי לְפָנֶ֑יךָ
וַהֲשֵׁבֹתָ֙ אֶל־לְבָבֶ֔ךָ בְּכָל־הַגּוֹיִ֕ם אֲשֶׁ֥ר הִדִּיחֲךָ֖ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֑יךָ שָׁמָּֽה׃
וְשַׁבְתָּ֙ עַד־יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ וְשָׁמַעְתָּ֥ בְקֹל֖וֹ כְּכֹ֣ל אֲשֶׁר־אָנֹכִ֥י מְצַוְּךָ֛ הַיּ֥וֹם אַתָּ֖ה וּבָנֶ֑יךָ
בְּכָל־לְבָבְךָ֖ וּבְכָל־נַפְשֶֽׁךָ׃
וְשָׁ֣ב יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ אֶת־שְׁבוּתְךָ֖ וְרִחֲמֶ֑ךָ וְשָׁ֗ב וְקִבֶּצְךָ֙ מִכָּל־הָעַמִּ֔ים אֲשֶׁ֥ר הֱפִיצְךָ֖ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֑יךָ שָׁמָּֽה׃
אִם־יִהְיֶ֤ה נִדַּחֲךָ֙ בִּקְצֵ֣ה הַשָּׁמַ֔יִם מִשָּׁ֕ם יְקַבֶּצְךָ֥ יְהוָ֖ה אֱלֹהֶ֑יךָ וּמִשָּׁ֖ם יִקָּחֶֽךָ׃
וֶהֱבִיאֲךָ֞ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֗יךָ אֶל־הָאָ֙רֶץ֙ אֲשֶׁר־יָרְשׁ֣וּ אֲבֹתֶ֔יךָ וְיָרַשְׁתָּ֖הּ וְהֵיטִבְךָ֥ וְהִרְבְּךָ֖ מֵאֲבֹתֶֽיךָ׃
(דברים ל)